

सम्माननीय प्रधान न्यायाधीश सिंगापुर प्रस्थान

सम्माननीय प्रधान न्यायाधीश श्री केदारप्रसाद गिरी Asia Pacific Judicial Reform Forum Singapore को निमन्त्रणामा यहि January 19 - 21, 2009 मा सम्पन्न भएको Round Table Meeting मा भाग लिन मिति २०६५ माघ ३ गते सिंगापुर प्रस्थान गर्नु भई मिति २०६५ माघ ९ गते काठमाडौं फर्कनु भयो ।

उक्त टोलीमा पुनरावेदन अदालतका माननीय न्यायाधीश डा.आनन्दमोहन

भट्टाराई, सर्वोच्च अदालतका रजिष्ट्रार डा.रामकृष्ण तिमल्सेना र सम्माननीयज्यूका निजी सचिव श्री सूर्यप्रसाद पराजुली सहभागी हुनुहुन्थ्यो । उक्त कार्यक्रममा नेपालको तर्फबाट Judicial Education and Skill विषयको कार्यपत्र प्रस्तुत गरिएको थियो ।

सर्वोच्च अदालतमा न्यायाधीश नियुक्त

सर्वोच्च अदालतमा दुई स्थायीसहित नौजना न्यायाधीश नियुक्त हुनुभएको छ । नौमध्ये आठजना न्यायाधीशले विहीवार शपथग्रहण गर्नुका साथै कार्यभार समेत सम्हाल्नु भएको छ ।

न्यायपरिषदको सिफारिसमा प्रधान न्यायाधीश केदारप्रसाद गिरीले उहाँहरुलाई नियुक्त गर्नुभएको हो । नियुक्तिपछि सर्वोच्च अदालतमा ९ गते विहीवार प्रधानन्यायाधीश गिरीले नवनियुक्त न्यायाधीशहरुलाई पद तथा गोपनीयताको शपथ गराउनु भएको हो ।

सर्वोच्च अदालतको स्थायी न्यायाधीश पदमा कृष्णप्रसाद उपाध्याय र प्रेम शर्मा तथा अस्थायी न्यायाधीश पदमा क्रमशः रणवहादुर वम, मोहनप्रकाश सिटौला, अवधेशकुमार यादव, गिरीशन्द्रलाल, सुशीला कार्की, प्रकाशचन्द्र शर्मा वस्ती र भरतराज उप्रेती नियुक्त हुनुभएको हो ।

यही २०६५ पुस २१ गते न्यायपरिषदको बैठकले सर्वोच्चका दुई स्थायी र बढीमा दुई वर्षका लागि आठ अस्थायी न्यायाधीशमा सिफारिस गरेको थियो ।

सर्वोच्च अदालत
२०६५ साल माघ १५ गतेसम्म मुद्दाको लगत फर्षीट विवरण

क्र.सं	बिषयगत मुद्दा	लगत			फर्षीट संख्या	बाकि
		जिम्मेवारी सरिको	यस वर्ष परिको	जम्मा		
1=	देवानी पुनरावेदन	४४९५	३७९	४८७४	५८९	४२८५
2=	फौजदारी पुनरावेदन	२६५४	३९३	३०४७	२७५	२७७२
3=	देवानी पुर्ण ईजलास	५०	२५	७५	४	७१
4=	फौजदारी पुर्ण ईजलास	४५	८	५३	१४	३९
5=	वन्दीप्रत्यक्षीकरण	८	३२	४०	३५	५
6=	साधारण रिट	२६९८	४३४	३१३२	४५४	२६७८
7=	पुर्ण रिट	११	१०	२१	६	१५
8=	विशेष रिट	६९	१९	८८	१६	७२
9=	साधक	१४९	३९	१८८	६६	१२२
10=	दोहोर्याई पाउं देवानी	१४०२	४३९	१८४१	३८२	१४५९
11=	दोहोर्याई पाउं फौजदारी	५०५	२०७	७१२	२५०	४६२
12=	पुनरावलोकनको निवेदन	७४९	२९७	१०४६	६५०	३९६
13=	पुनरावेदनको अनुमति निवेदन	५२	७०	१२२	५०	७२
14=	बिबिध	६७	८	७५	१०	६५
15=	निवेदन	९	११६	१२५	८९	३६
16=	प्रतिवेदन	१९	८०	९९	७०	२९
17=	अवहेलना	७	६	१३	३	१०
18=	संक्षिप्त	१	१	२	०	२
19=	फुटकर	०	०	०	०	०
जम्मा		१२९९०	२५६३	१५५५३	२९६३	१२५९०

१. पूर्ण इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री खिलराज रेग्मी
माननीय न्यायाधीश श्री तपबहादुर मगर
माननीय न्यायाधीश श्री ताहिरअली अन्सारी
फौ.पु.ई.नं.-०६५-CF-००२७,००२८
फैसला मिति: २०६५।८।१५।५

मुद्दा :- कर्तव्य ज्यान ।

पुनरावेदक/प्रतिवादी: लोकबहादुर गोले
विरुद्ध
प्रत्यर्थी/वादी: सेराजुल हक मिया अन्सारीको
जाहेरीले नेपाल सरकार
एवं
पुनरावेदक/प्रतिवादी: मदन थिङ तामाङ
विरुद्ध
प्रत्यर्थी/वादी: सेराजुल हक मिया अन्सारीको
जाहेरीले नेपाल सरकार

मृतक इजाजुल हक मिया अन्सारी
घट्टेखोला स्थित जंगलमा पुग्ने वित्तिकै यी
प्रतिवादीहरू मध्येका लोकबहादुर गोलेले
मृतकको पछाडिवाट पहिलो पटक टाउकोमा
खुकुरीले प्रहार गर्दा निज अगाडि बढ्न
खोजेकोमा मदन थिङले पछाडि धकेलेका र
तत्पश्चात् पुनः लोकबहादुरले दोस्रो पटक
प्रहार गर्दा मृतक ढली तत्कालै मृत्यु भएको
भनी गरेको वयान व्यहोरालाई अर्का
प्रतिवादी मदन थिङले समेत समर्थन गरी
वयान गरेको देखिन्छ । मृतकको मृत्यु पछि
निजको साथमा रहेको नगद तथा कपडा
समेत लुटी बाँडी लिएको भन्ने कुरालाई यी

दुवै प्रतिवादीले अधिकार प्राप्त अधिकारी र
अदालत समक्ष समेत स्वीकार गरेको
अवस्था देखिन्छ । प्रतिवादीहरूको साविती
वयानलाई अन्य अभियुक्तहरूको कथन,
घटनास्थलमा भेटिएको खुकुरीका साथै
घटनास्थल तथा लाश प्रकृति मुचुल्का
समेतका प्रमाणहरूले पुष्टी गरेको हुँदा
त्यसतर्फ थप विवेचना गर्नुपर्ने अवस्था
देखिएन ।

लोकबहादुर गोलेले आफ्नो पुनरावेदन
पत्रमा अन्य व्यक्तिको उक्साहटमा परी आफू
कसूरमा संलग्न भएको, घटना हुँदाका वखत
आफ्नो उमेर १६ वर्ष मात्र रहेको, अदालती
वन्दोवस्तको १८८ नं. मा घटी सजाय गर्न
सक्ने कानूनी व्यवस्था भएको र आफूले
मौकामा तथा अदालतमा कसूर अपराधमा
सावित भई वयान गरेको अवस्था समेत
दर्शाई अ.व. १८८ नं. वमोजिम घटी
सजायको माग गरेको देखिन्छ भने अर्का
प्रतिवादी मदन थिङले वारदात हुँदाको
अवस्थामा आफ्नो उमेर १७ वर्ष मात्र
रहेको, सानुकान्छा गोलेको उक्साहटमा लागी
वारदातस्थलमा गएको र आफूले मृतकलाई
मार्नका लागि समाएको वा हात हालेको
अवस्था समेत नरहेको भन्दै आफूलाई ज्यान
सम्बन्धीको १७ नं. वमोजिमको सजाय
हुनुपर्ने भनी जिकीर लिएको देखिन्छ । साथै
निजहरूका तर्फबाट उपस्थित विद्वान
अधिवक्ताहरूको वहस जिकीरमा पनि तिनै
कारणहरू देखाई घटी सजायको जिकीर
लिएको सन्दर्भमा विचार गर्दा अ.व. १८८
नं. मा रहेको कानूनी व्यवस्थालाई हेर्नुपर्ने

हुन्छ । उक्त नं. मा भनिएको छ- “ऐनले सर्वस्व सहित जन्म कैद वा जन्म कैद गर्नुपर्ने भएका मुद्दामा सावित ठहरे पनि इन्साफ गर्ने हाकिमका चित्तले भवितव्य हो कि भन्न हुनेसम्मको शंकाले वा अपराध गरेको अवस्था विचार गर्दा कसूरदारलाई ऐन वमोजिमको सजाय दिँदा चर्को हुने भई घटी सजाय हुनुपर्ने चित्तले देखेमा ऐनले गर्नुपर्ने सजाय ठहराई आफ्ना चित्तले देखेको कारण सहितको खुलासा राय पनि साधक तोकमा लेखी जाहेर गर्न हुन्छ । अन्तिम निर्णय दिनेले पनि त्यस्तो देखेमा ऐनले हुने सजायमा घटी सजाय तोकन हुन्छ ।” उल्लिखित कानूनी व्यवस्थाले भवितव्यको आशंका वा अपराध गरेको अवस्था समेतका आधारमा घटी सजाय हुनुपर्ने देखिएको अवस्थालाई इंगित गरेको देखिन्छ । ती दुबै अवस्था न्यायकर्ताले अनुभूत गर्ने विषय हो । अ.व.१८८ नं. को व्यवस्था अधिकारको रूपमा रहने विषय पनि होइन । न्यायकर्ताले घटी सजाय हुनु पर्ने भनी अनुभूति गरेको अवस्थामा पनि निश्चित आधारहरूको विद्यमानता अपरिहार्य नै देखिन्छ, कानूनले नै कारण सहितको खुलासाको अपेक्षा गरेकोछ ।

कसूरदारको उमेर कम हुनु मात्र घटी सजायका लागि आधार हुन सक्दैन । प्रस्तुत मुद्दामा भएको कसूरको प्रकृति र कसूर हुँदाको अवस्थालाई हेर्ने हो भने मृतक इजाजुल हक मिया अन्सारीलाई कर्तव्य गरी मार्ने पूर्व योजना सहित खुकुरी जस्तो जोखिमी हतियारको प्रयोग गरी ज्यान मारेको देखिन्छ । यी प्रतिवादीहरू कम

उमेरका भै अन्य व्यक्तिको उक्साहटमा अपराध कार्यमा संलग्न भएका हुन् कि भन्नलाई गाउँमा वसी योजना बनाई घटेखोला जंगलसम्म पुगी निहत्था एक्लो व्यक्ति माथि पटक पटक खुकुरी प्रहार गरी मारेको देखिँदा त्यस्तो कार्यमा पुनरावेदक प्रतिवादीहरूको मनसाय तत्व विद्यमान थिएन भनी अनुमान समेत गर्न सकिँदैन । पूर्व योजना र तयारी सहित ज्यान मार्ने कार्य गरी त्यसपछि मृतकको साथमा रहेको नगद र कपडा समेत लुटी लैजाने समेतको कार्यमा संलग्न व्यक्तिहरूलाई अन्य व्यक्तिको उक्साहटमा मात्र त्यस्तो कार्य गरेको मानी घटी सजाय गर्नु अ.व. १८८ नं. को उद्देश्य विपरित हुने हुँदा घटी सजाय गरी पाउँ भन्ने पुनरावेदक प्रतिवादी लोकबहादुर गोलेको जिकीरसँग सहमत हुन सकिएन । अर्का प्रतिवादी मदन थिडले आफू वारदातस्थलमा उपस्थित सम्म भएको तर मृतकलाई मार्नका लागि समाउने वा हात हाल्ने कार्य नगरेको भनी पुनरावेदन पत्रमा लिएको जिकीरलाई अधिकार प्राप्त अधिकारी तथा अदालतमा समेत वयान गर्दा निज स्वयंले नै खण्डन गरेको र निजको वयान अन्य सम्बद्ध प्रमाणहरूबाट समेत समर्थित रहेको हुँदा निजको उक्त जिकीर तथा निजका कानून व्यवसायीको वहस जिकीरसँग पनि सहमत हुन सक्ने अवस्था देखिँदैन ।

तसर्थ यी प्रतिवादीहरूले मृतक इजाजुल हक मिया अन्सारीलाई कर्तव्यवाट मारी मृतकको साथबाट नगद रु.२,०००/- र

अन्य कपडा समेत यी प्रतिवादीहरूले लुटी लगेको देखिएको सन्दर्भमा प्रतिवादीहरू मध्येका यी पुनरावेदक लोकबहादुर गोलेलाई ज्यान सम्बन्धीको महलको १३(१) नं. अनुसार सर्वस्व सहित जन्मकैद, अर्का पुनरावेदक प्रतिवादी मदन थिङ तामाङलाई ऐ. को १३(४) नं. अनुसार जन्मकैद र यी प्रतिवादीहरूलाई चोरीको १४(४) नं. अनुसार जनही कैद वर्ष ६ र विगोको डेढीले हुन आउने रु. १४,६६२।५० जरीवाना गरी तीनै जना प्रतिवादीबाट चोरीको २१ नं. वमोजिम नपुग विगो रु.७,०००।- मृतकका नजीकका नातेदारलाई भराइदिने ठहर्‍याई भएको शुरु मकवानपुर जिल्ला अदालतको फैसला सदर गरेको पुनरावेदन अदालत हेटौडाको मिति २०६२।७।८ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ।

२. संयुक्त इजलास
सम्माननीय प्रधान न्यायाधीश श्री
केदारप्रसाद गिरी
माननीय न्यायाधीश श्री रामप्रसाद श्रेष्ठ
सम्बत् २०५८ सालको दे.पु.नं.: ८७६२
फैसला मिति: २०६५।१।७।२

मुद्दा: फैसला बदर समेत ।

पुनरावेदक/वादी: सितादेवी सिलवाल समेत
विरुद्ध
प्रत्यर्थी/प्रतिवादी: ऋषिकुमार पाण्डे समेत

पुनरावेदन अदालतले बालकृष्ण पाण्डे विरुद्ध पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय अदालत पोखरा समेत भएको उत्प्रेषणको रिट निवेदनमा प्रतिपादित सिद्धान्त (ने.का.प. २०४६, अंक ७, नि.नं. ३८८५, पृष्ठ ७६७) लाई मूल आधार बनाई अ.व. ८६ नं. को दावी लिई जिल्ला अदालतमा फिराद गर्न जान अ.व. ८६ नं. को कानूनी व्यवस्थाले बन्देज लगाएको भनी फिराद खारेज हुने ठहर्‍याई फैसला भएको हुँदा उक्त फैसलामा प्रमाणको उचित मूल्यांकन भएको वा वादी प्रतिवादीबाट उठाइएका तथ्यगत एवं कानूनी प्रश्नहरूको विवेचना भएको अवस्था देखिँदैन । जुन नजिर सिद्धान्तलाई फिराद खारेज गर्ने आधार बनाइएको छ, सो मुद्दाको तथ्यलाई दृष्टिगत गर्दा कुलोपानी मुद्दा हेर्ने अधिकार तत्कालीन गाउँ पञ्चायतलाई रहेको र सोही अधिकार अन्तर्गत रही गाउँ पञ्चायतले गरेको फैसला बदरका लागि सोही गाउँ पञ्चायत नै सक्षम निकाय हुने भनी सिद्धान्त कायम भएको देखिन्छ । मुद्दा हेर्ने शुरु क्षेत्राधिकार नै अन्य निकाय (गाउँ पञ्चायत) लाई तोकिएको अवस्थामा जिल्ला अदालतले क्षेत्राधिकार ग्रहण गर्न नमिल्ने भन्ने नै उक्त सिद्धान्तको मुख्य आशय हो । तर प्रस्तुत मुद्दामा तत्कालीन कानूनी व्यवस्थाले तोकेको शुरु क्षेत्राधिकार ग्रहण गर्ने निकाय (वितर्ता सम्बन्धी मुद्दा हेर्ने विशेष अदालत नुवाकोट) को अस्तित्व २०३७ साल अघि देखि नै कायम नरहेको र र जुन अदालतको फैसलालाई चुनौती दिई वादी पक्ष अदालत प्रवेश गरेको हो, सो

अदालतको शुरु तहका रुपमा रहेको जिल्ला अदालतको हैसियत र क्षेत्राधिकार न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ७ वमोजिम यथावत् नै कायम रहेको अवस्था हुँदा पुनरावेदन अदालतले ग्रहण गरेको उक्त नजिर सिद्धान्त प्रस्तुत मुद्दामा आकर्षित हुने अवस्था नै देखिँदैन । यसरी आकर्षित नै नहुने नजिर सिद्धान्तलाई एकमात्र आधार बनाई गरिएको पुनरावेदन अदालत पाटनको फैसलामा प्रस्तुत मुद्दामा निरोपण गर्नुपर्ने देखिएका विभिन्न तथ्यगत एवं कानूनी प्रश्नहरूमा प्रवेश गरेको पाईँदैन ।

तसर्थ विवादको साविक कित्ता नं. ३१८ को जग्गा पुनरावेदक/वादीहरूको समेत हक लाग्ने पैतृक सम्पतिको जग्गा हो वा होइन ? र यी वादीका बाबु/पतिले डोरको तारेख गुजारेको भन्ने आधारमा भएको डिसमिस फैसलाबाट हक जाने भनी यी वादीहरू अ.व. ८६ नं वमोजिम फैसला बदरको दावी लिई आउन पाउने हो वा होइन ? भन्ने समेतका प्रश्नहरूमा प्रवेश गरी न्याय निरोपण गर्नुपर्नेमा असान्दर्भिक नजिर सिद्धान्तमा आधारित भै गरिएको पुनरावेदन अदालतको फैसला त्रुटिपूर्ण देखिएको हुँदा बदर हुने ।

३. संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री मीनवहादुर
रायमाभी
माननीय न्यायाधीश श्री अनूपराज शर्मा
संवत् २०६२ सालको रिट.नं. ३२५४
आदेश मिति: २०६४।११।२२

विषय :- परमादेश ।

निवेदक: अधिवक्ता प्रल्हाद कुमार महत
समेत

विरुद्ध

विपक्षी: वृहद शब्दकोष प्रकाशक नेपाल
राजकिय प्रज्ञाप्रतिष्ठान, काठमाण्डौं
समेत

निवेदनमा उल्लेखित विभिन्न शब्दकोषमा उपचार गर्दा निको हुने सामान्य रोगको रुपमा रही सकेको कुष्ठरोगलाई कहिल्यै निको नहुने महारोग, असाध्य रोगको रुपमा कुष्ठरोगलाई परिभाषित गरिएवाट त्यस्ता रोगीलाई संविधानको धारा ११, १२, १५, १७, २०, २२ ले प्रदान गरेका मौलिक हक एवं मुलुकी ऐन विहावारीको ४, ५ नं. ले त्यस्ता रोगीको आधारमा पारिवारीक रुपमा सम्बन्ध विच्छेदका आधार समेत वनी समाजवाट अपहेलित हुन परेको हुँदा शब्दकोषहरूमा निको हुने सामान्य रोगको रुपमा परिभाषा गर्नु भन्ने परमादेशको आदेश जारी गरी पाउँ भन्ने मुख्य निवेदन दावी रहेको पाईयो । निवेदनमै उपचार नगर्दा निको नहुने र सरुवा रोगको रुपमा स्वीकारेको, समाजवाट रुपान्तरीत र अर्थ गरीएका विषयलाई शब्द संग्रहमा राखिएको सम्मको विषयमा रिट क्षेत्र आकर्षित हुने होइन भन्ने लिखित जवाफ रहेको पाइयो ।

निवेदन सुनुवाईको क्रममा निवेदक निवेदनका वारेस वा निवेदक तर्फवाट कुनै

कानून व्यवसायी अदालत उपस्थित भै आफ्नो निवेदन दावी पुष्टि गरेको अवस्था छैन ।

कुष्ठरोग गम्भिर प्रकृतिको रोगको रुपमा समाजले लिई आएको विषयमा विवाद देखिदैन । कुष्ठ रोग हालको अवस्थामा उपचार हुँदाका वखत निको हुने रोगको रुपमा रहेको सो तथ्य समाजमा जानकारीका निमित्त चेतनामूलक कार्यक्रम ल्याउनु पर्ने हुन्छ । चेतनामूलक कार्यक्रमहरु र रोगी पुनर्स्थापनाको लागी संस्थाहरु खडा हुदै गएको तथ्यमा पक्ष विपक्षको मुख मिलेकै देखिन्छ । कुनै पनि शब्दका सम्बन्धमा कोषकारहरुले शब्दसंग्रहमा शब्द बारे जानकारी हेतु उल्लेख गरेको कुरा संवैधानिक हक भित्र नपर्ने भै न्यायीक निरोपणको विषय वन्न नसक्ने हुँदा न्यायीक निरोपणको विषय भन्दा बाहिरको प्रस्तुत विवादमा निवेदन दावी बमोजिमको आदेश जारी गर्न नपर्ने ।

४. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री मीनबहादुर रायमाभी
माननीय न्यायाधीश श्री कल्याण श्रेष्ठ
संवत् २०६१ सालको फौ.पु.नं.३३०२
आदेश मिति: २०६५।१।२९।३

विषय: मुद्दा फिर्ता सम्बन्धमा ।

पुनरावेदक वादी: पवनकुमार पटेलको
जाहेरीले नेपाल सरकार

विरुद्ध

प्रत्यर्धी प्रतिवादी: गगनदेव राय यादव भन्ने
गगन राय यादव समेत

मुद्दा:- कर्तव्यज्यान ।

सरकारी मुद्दा फिर्ता लिने वा मिलापत्र गर्ने सम्बन्धमा सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को दफा २९(१) मा प्रचलित कानून बमोजिम नेपाल सरकार वादी भै हेरिने वा नेपाल सरकारको तर्फबाट चलाइएको वा नेपाल सरकार उपर परेको मुद्दा मामिला नेपाल सरकारको आदेश भएमा सरकारी वकिलले अरु पक्षको सहमतिले त्यस्तो मुद्दा मिलापत्र गर्ने वा अदालतको मञ्जुरीले त्यस्तो मुद्दामध्ये नेपाल सरकार वादी भएको फौजदारी मुद्दा फिर्ता लिन हुन्छ र सो भएमा देहायका कुरामा देहाय बमोजिम हुनेछ ।

(क) मुद्दामा मिलापत्र गरेकोमा कसैलाई बक्सौनी लाग्ने छैन ।

(ख) मुद्दा फिर्ता लिएकोमा फौजदारी अभियोग वा सरकारी दावी समाप्त भई प्रतिवादीले फुसत पाउँछ ।

२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि कुनै गैर सरकारी व्यक्तिको सम्पत्ति सम्बन्धी कुरामा असर पर्ने रहेछ भने त्यस्तो मुद्दा यस दफा बमोजिम अदालतबाट फिर्ता लिन दिन हुँदैन

भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको देखियो ।

प्रतिवादीहरुलाई माओवादी जनयुद्धको क्रममा राजनैतिक प्रतिशोधका कारण मुद्दा लगाइएकाले नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १६६ को उपधारा (३) सँग सम्बन्धित अनुसूची ४ मा उल्लेख भएको “विस्तृत शान्ति सम्झौता” को वुँदा नं. ५.२.७ बमोजिमको आधारबाट मुद्दा फिर्ता लिनुपर्ने भएको भन्ने प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालयको निर्णय व्यहोरा देखिन्छ । प्रतिवादीहरुलाई माओवादी जनयुद्धको क्रममा राजनैतिक प्रतिशोधको कारणले मुद्दा लगाइएको भन्ने भए पनि जाहेरी दरखास्त व्यहोरा, अनुसन्धान तथा प्रतिवादीहरु स्वयम्को वयान व्यहोरामा समेत निर्णयमा उल्लेख गरे जस्तो राजनैतिक प्रतिशोधका आधारमा मुद्दा चलाएको भन्ने कुरा कहिँ कतै उल्लेख गरेको देखिएन । मिसिलमा रहेको तथ्यबाट प्रस्तुत वारदात राजनैतिक कारणबाट सृजित भएको वस्तुनिष्ठ रूपमा पुष्टि नभएको अवस्था कानून र संविधानले गरेको व्यवस्था उल्लेख भएकै आधारमा त्यस्तो औचित्य पुष्टि भएको मान्न मिल्ने हुँदैन । वारदात स्थापित भईसकेको तथा पीडितको मृत्यु भै सकेको तथ्यमा सरकारी पक्ष स्वयम् सन्तुष्ट भै मुद्दा चलाइएको र आफ्नो माग बमोजिमको सजाय नभएको भन्ने आधारमा यस अदालत समक्ष समेत पुनरावेदन परेको अवस्था छ । यस्तो अवस्थामा सरकारी पक्षबाट प्रेषित

अभियोग व्यहोरा पूर्णतः भुट्टा हो भने यी प्रतिवादीहरुलाई भुट्टा पोल उजुर गरे वापत सरकारले क्षतिपूर्ति गर्नु पर्ने अवस्था आउन सक्छ । स्वभाविक रूपमा पीडितको मृत्यु भएको हो भने सरकारको तर्फबाट प्रतिवादीहरुलाई थुनामा राखे वापत के कस्तो क्षतिपूर्ति दिन सक्ने अवस्था रहन्छ वा रहँदैन ? वारदात घटित भएको तर अभियोग मात्रै गलत ढंगले लगाएको भए घटना वारदातको सम्बन्धमा नयाँ अनुसन्धान गर्ने हो वा यत्तिकै छोडिदिने हो ? जाहेरी व्यहोरा एवं अभियोग दावी अनुसार नभै मृतकको मृत्यु नै भुट्टा वा बनावटी हो भने नभएको वारदात श्रृजना गरी मुद्दा चलाउन मिल्छ वा मिल्दैन ? त्यस्तो मुद्दा चलाउनेको उत्तरदायित्व के हुन्छ ? अदालतबाट निर्णय भै कसूर कायम भएकोमा प्रतिवादीहरुलाई भइसकेको सजाय कट्टा गर्न सकिने वा नसकिने कानूनी आधार के हो ? मृतकको मृत्यु कर्तव्यबाट भएको हो भन्ने सम्बन्धमा सरकार उदासिन रही त्यतिकै छोड्न मिल्ने नमिल्ने के हो ? प्रस्तुत मुद्दा फिर्ता सम्बन्धमा यस्ता यक्ष प्रश्नहरु पनि अनुत्तरित भएको देखिन्छ । मुद्दा फिर्ता लिने निर्णय गर्दा निर्णयकर्ताले उल्लेखित प्रश्नहरु तथा त्यसको तत्कालिन एवम् दीर्घकालीन असरको समग्र मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने हुन्छ । उपरोक्त प्रश्नहरुको सन्तोषजनक समाधान सहित वादीले अदालत समक्ष आएको हुनु पर्छ ।

मुद्दा फिर्ता लिनु पर्ने उचित कारण भई फिर्ता माग्न आएको अवस्थामा मात्र

अदालत सन्तुष्ट भए मञ्जुरी दिन सक्ने भन्ने सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को दफा २९(१) को मनसाय देखिन्छ । यो मुद्दामा प्रतिवादीहरूलाई त्यस्तो राजनैतिक प्रतिशोधको कारण वा वैचारिक आस्थाको कारण मुद्दा चलाईएको भन्ने मिसिलबाट देखिएको छैन । आफुलाई भएको सजाय मिलेको छैन, आफू निर्दोष रहेको कारण न्यायको रोहमा इन्साफ पाउनु पर्छ भन्ने जिकिर लिई यस अदालतमा प्रतिवादी मध्येका मोहमद मोईद आलम समेतले पुनरावेदन पनि गरेको देखिन्छ । त्यस्तो प्रतिवादीको हकमा सरकारले मुद्दा फिर्ता लिने निर्णय गरेकै आधारमा अदालतले मञ्जुरी दिएको अवस्थामा प्रतिवादीले अभियोग दावीबाट सफाई पाउने अवस्था रहेछ भने पनि न्यायको टुङ्गोमा पुऱ्याउन नसक्ने अवस्था आउँछ । त्यसको अतिरिक्त फिर्ता माग गरिएका प्रतिवादी गगनदेव समेतका हकमा जिल्ला अदालत तथा पुनरावेदन अदालतबाट सजाय तथा जरिवाना भएको पाईन्छ, त्यस्तो सजायको परिणाम के हुने भन्ने प्रश्न उठ्छ । यथार्थमा मुद्दाको रोहमा कसूर कायम भै सजाय समेत भएको रहेछ भने त्यस्तो मुद्दा तथा सजायको सम्बन्धमा परेको पुनरावेदन फिर्ता लिँदाँमा त्यस्तो सजायको परिणाम स्वतः शुन्य हुने पनि होइन । मुद्दा चली निर्णय भई प्रतिवादी समेतको पुनरावेदन परी मुद्दा अदालतको विचाराधीन अवस्थामा केही नभए सरह मानी शुरु अवस्थाको मुद्दा फिर्ता लिए जस्तो गरी फिर्ता माग गर्न र सो बमोजिम फिर्ता

दिन समेत उपयुक्त देखिन्न । कानून र संविधानको मनसाय जुनसुकै मुद्दा फिर्ता लिन हुन्छ भन्ने होइन र सरकारको उद्देश्य दण्डहनतालाई प्रोत्साहन दिनु पनि होइन । गम्भिर प्रकृतिका मानविय कानून उल्लंघन भएका मुद्दाहरूमा समेत विषयवस्तुको गंभिरता नहेरी सरकारले फिर्ता गर्दै जाने र अदालतले पनि औचित्य तर्फ नहेर्ने हो भने जनताको जीउ धनको संरक्षण गर्ने सरकारको उत्तरदायित्व तथा जवाफदेहीपनको अभाव हुन गई कानूनी राज्यको अस्तित्व मै प्रश्न उठ्ने र जनता र सरकार बीचको सम्बन्ध चिसिन सक्ने अवस्था तर्फ सरकार सचेत रहनु पर्ने हुन्छ । वस्तुतः राजनैतिक व्यवस्था वा सरकार परिवर्तन हुँदाँमा जनताको बाँच्न पाउने स्थापित मौलिक हक अधिकारको उपभोगलाई अन्यथा रूपमा प्रभावित गर्न दिन मिल्ने देखिदैन । त्यस्तो अवस्था आए संविधान र कानून बमोजिम अदालतले जनताको हक अधिकारको संरक्षण गर्ने कुरामा पछि हट्नु पनि हुँदैन ।

उपरोक्त पृष्ठभूमिमा विचार गर्दा, सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को दफा २९ को कानूनी व्यवस्थामा मुद्दा फिर्ता सम्बन्धमा अदालतको मञ्जुरी आवश्यक पर्ने उल्लेख भएको वाक्यांशले मुद्दा फिर्ताको औचित्य, आधार र कारणमा अदालतले विचार गर्नु पर्ने भन्ने अन्तरनिहित विधायिकी मनसायलाई विचार गर्नु पर्ने हुन्छ । मुद्दा फिर्ताको सम्बन्धमा अदालतको मञ्जुरी लिनु पर्ने विषयलाई प्रक्रियागत रूपमा मात्र हेर्ने र

अदालतले पनि फिर्ताको औचित्य तर्फ ध्यान नदिने हो भने गम्भिर प्रकृतिका मुद्दाहरू जसले समाजलाई दीर्घकालीन असर गरी रहेका हुन्छन् त्यस्ता अपराधहरूमा बढोत्तरी हुन गई अपराध नियन्त्रण हुनुको सट्टा समाजमा अन्यौल र अशान्ति बढ्दै जाने सम्भावना पनि त्यत्तिकै रहन्छ । यस्तो विषयमा यस अदालतले यस अधि पनि आफ्नो धारणा स्पष्ट गरी सकेको छ । यस्तै मुद्दा फिर्ताको विषय समावेश भएको पुनरावेदक वादी तत्कालिन श्री ५ को सरकार विरुद्ध दिल बहादुर लामा समेत भएको सम्बन्धित २०५१ सालको फौ.पु.ई.नं. ३२ को भ्रष्टाचार मुद्दामा मुद्दा फिर्ता लिन विषय (ने.का.प. २०५१, अंक ७, नि.नं. ४९४०, पृष्ठ ५०४) मा अपराधको फलस्वरूप सम्बन्धित व्यक्ति परिवार र समाजलाई परेको पीडा वा क्षतिलाई तुच्छ ठानी वा त्यसको उपेक्षा गरी विना कुनै उचित कारण मुद्दा वापस लिन अधिकारको प्रयोग गर्न खोज्नु हो । त्यसरी दुरुपयोग गर्नको लागि कानूनले कसैलाई अधिकार दिदैन । त्यसैले मुद्दा वापस लिन श्री ५ को सरकारको उपर्युक्त अधिकार पनि उचित कारणको लागि सदनियतले प्रयोग हुनु पर्ने बन्देज उक्त कानूनी व्यवस्थामा निहित रहेकोले त्यसलाई निरपेक्ष भन्न नमिल्ने । अदालतको मञ्जुरी केवल प्रक्रियागत कानूनी औपचारिकता (Formality) होईन, त्यो एउटा सारभूत (Substantive) कानूनी व्यवस्था हो । त्यो अधिकारको प्रयोग उचित कारणको लागि सदनियतले गर्न खोजिएको

हो वा होइन भन्ने जाँचबुझ गरेर मात्र मुद्दा वापस गर्न मञ्जुरी दिने वा नदिने कुराको निर्णय गर्नु पर्छ । यदि कारण उचित देखिन्छ वा कुनै किसिमको दुराषयले त्यो अधिकारको प्रयोग गर्न खोजेको देखिन्छ भने अदालतले मञ्जुरी दिन नहुने भन्ने सिद्धान्त समेत प्रतिपादन भएको देखिन्छ । उक्त अभिव्यक्तिबाट मुद्दा फिर्ताको मञ्जुरी दिन पर्याप्त आधार र कारण सहित अदालत सन्तुष्ट हुनु पर्ने भन्ने कुरालाई औल्याएको देखियो । प्रस्तुत मुद्दामा प्रतिवादीहरूको हकमा माओवादी जनयुद्धको क्रममा राजनैतिक प्रतिशोधको आधारमा मुद्दा चलाईएको कारण भनी मुद्दा फिर्ताको औचित्य उल्लेख गरे पनि त्यस्तो स्थिति यथार्थमा विद्यमान भएको देखिएन ।

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १६६ को उपधारा (३) सँग सम्बन्धित अनुसूची ४ मा उल्लेख भएको विस्तृत शान्ति सम्झौताको बुँदा नं. ५.२.७ को आधारमा प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रपरिषद्को कार्यालयबाट मुद्दा फिर्ता लिन निर्णय भएको भन्ने प्राप्त पत्रबाट देखिन्छ । उक्त अनुसूची-४ मा उल्लेख भएको बुँदा नं. ५.२.७ मा, दुवै पक्ष विभिन्न व्यक्तिहरूलाई राजनीतिक कारणले लगाईएका आरोप, दावी, उजुरी र विचाराधीन रहेका मुद्दा मामिला फिर्ता लिन र थुनामा राखिएका बन्दीहरूको स्थिति तत्कालै सार्वजनिक गरी तुरुन्त रिहा गरिने ग्यारेन्टी गर्दछन् भन्ने उल्लेख गरेको देखियो । नेपाल सरकार र नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी

(माओवादी) बीच भएको राजनीतिक समझदारीको रूपमा रहेको उल्लेखित विस्तृत शान्ति सम्झौताको व्यवस्थाले वेग्लै महत्वपूर्ण स्थान राख्ने कुरामा दुईमत छैन । प्रस्तुत सम्झौताले वेग्लै कानूनी रूप धारण गरी शान्ति सम्झौतामा उल्लेख भएका मर्म अनुरूपका काम कारवाहीहरू सम्पन्न भै नसकी प्रक्रियाकै रूपमा रहेको अवस्था देखिन्छ । विस्तृत शान्ति सम्झौताको बुँदामा उल्लेख भएका कुराहरूलाई कानून बनाई लागू गर्ने जिम्मेवारी सरकारको भएको कुरामा विवाद छैन । बुँदागत रूपमा गरिएका सम्झौताको हकमा ती सम्झौता ऐनको अभावमा कार्यान्वयन गर्ने अवस्था पनि आउँदैन । मुद्दा फिर्ताको सम्बन्धमा हाल बहाल रहेको सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को दफा २९(१) को कानूनी व्यवस्था बाहेक अदालतले मुद्दा फिर्ताको मञ्जुरी दिन सक्ने अन्य कुनै कानूनी व्यवस्था समेत छैन । अदालतले राजनैतिक प्रकृतिको सम्झौताको आधारमा त्यसको विश्लेषण व्याख्या गर्ने नभई संविधान र कानूनमा रहेको व्यवस्थालाई कानून र न्यायको मान्य सिद्धान्तको आधारमा विवेचना गरी निष्क्यौलमा पुग्नु पर्ने हुन्छ । संविधान र कानूनले दिएको अधिकारक्षेत्र बाहेक अन्य राजनीतिक विषय वा त्यस्तै प्रकृतिका समझदारीको विषयको बारेमा व्याख्या गर्नु, निर्णय गर्नु वा विवेचना गर्नु अदालतको क्षेत्राधिकार भित्र पर्ने विषय पनि होईन ।

सरकारको मुद्दा फिर्ता लिन सक्ने कानूनी अधिकार बहुते महत्वपूर्ण अधिकार हो । सरकारले कसै उपर कानून उल्लंघन गरेको भनी अभियोग लगाउनु पनि महत्वपूर्ण निर्णय हो । राज्य व्यवस्थाको संचालनको लागि आफूले चलाएको अभियोग पनि सिद्ध गर्न नसक्ने वा मुद्दाको प्रक्रिया अघि बढाउन नसक्ने कतिपय अवस्थाहरू श्रृजना भएको हुन सक्छ । राज्यले उत्पन्न जटिल समस्या समाधान गर्नको लागि अन्य कामको अतिरिक्त आवश्यकतानुसार आफूले चलाएको मुद्दा फिर्ता लिनु पर्ने अवस्था पनि आउन सक्छ । कानून र न्यायको मापदण्डको अधिनमा रहेर मुद्दा फिर्ता दिन पनि पर्ने हुन्छ । कस्तो परिस्थितिलाई मुद्दा फिर्ता लिन मञ्जुरी दिन मनासिव अवस्था भन्न हुन्छ भनी त्यसको फेहरिस्त अहिले नै तयार गर्न भने सकिन्न । यो त मुद्दै पिच्छे औचित्यको आधारमा निर्णय गर्नु पर्ने कुरा हो । अत्यन्त गम्भिर कारणले मुद्दा फिर्ता लिनु पर्ने भएको तर न्यायमा असर नपर्ने उपयुक्त अवस्थामा फिर्ताको माग भएमा अनधिकृत हस्तक्षेप गर्ने नीति पनि अदालतको हुँदैन । तर मिसिल प्रमाणवाट नदेखिएको, मुद्दा फिर्ता लिनलाई दिईएको कारण र औचित्यको पुष्ट्याई गर्न नसकिने कल्पित आधारहरूलाई सत्य र उचित मानेर अदालतले ग्रहण गरेको अभियोग त्यसमाथि गरेको निर्णय समेतलाई तृण बराबर तुल्याई फिर्ता सम्बन्धी निर्णय गर्न सक्दैन । खास गरेर मानव अधिकार र मानवीय कानूनको उल्लंघन भएको, समाजको सुरक्षा र

नैतिकतामा गम्भिर प्रश्न खडा गरेका कसूरहरुमा अदालत भनै सम्बेदनशील हुनु पर्ने हुन्छ । मुद्दा फिर्ता माग गर्ने अधिकार भनेर जस्तो सुकै मुद्दामा पनि माग गर्ने र जहिले पनि वा जस्तोमा पनि मुद्दा फिर्ता दिने कुरा अदालतलाई सुम्पिएको न्यायिक अधिकार सुहाउँदो हुँदैन । अदालतले यथार्थमा न्यायको संरक्षक बन्नु पर्ने हुन्छ । खास गरेर कमजोर भई वा आफ्नो बचाउ गर्न नसकी अपराधबाट पीडित भएको व्यक्तिको अधिकारको संरक्षणबाट नै समाजमा न्यायको प्रत्याभूति दिने हुनाले यस्तो प्रश्नलाई संवेदनशील भएर हेर्नु पर्ने हुन्छ ।

वारदात स्थापित गरी प्रतिवादीहरु उपर ज्यान सम्बन्धीको कसूर अपराधमा अभियोजन पक्षबाट लिईएको अभियोग दावी पुनरावेदनको रोहमा विचाराधीन रहेको अवस्थामा मुद्दा फिर्ता लिने निर्णय भै सो को औचित्य समेत प्रमाणित गर्न प्रयाशरत रहेको अवस्था भए तापनि मुद्दा फिर्ता गर्न अदालतले मञ्जुरी नदिएको अवस्थामा पूर्ववत आफूले लिएको अभियोग दावी प्रमाणित गर्ने कुरामा वादी पक्ष सदैव सचेत र सकारात्मक रहनु पर्ने हुन्छ । पहिले आफूले जे कुराको दावी लिएको भएपनि मुद्दा फिर्ता लिने प्रयोजनको लागि राजनीतिक प्रतिशोधको आधारमा मुद्दा चलाईएको भनेको देखिएको तर अदालतबाट उपरोक्त बमोजिम फिर्ता लिन मञ्जुरी नभए पछि त्यस्ता मुद्दाहरुमा आफ्नो शुरु अभियोजनको स्थिति अनुरूप दावी प्रमाणित

गराउन जनताको तर्फबाट सदैव गम्भिर र सचेत रूपमा प्रतिरक्षा गर्न तत्पर रहनु पर्ने हुन्छ । त्यस्तोमा आफूले वीचमा मुद्दा फिर्ता लिने निर्णय नगरे सरह पूर्ववत मुद्दाको कारवाहीमा भाग लिई अन्तिम निर्णय नभएसम्म वादी पक्ष आफ्नो प्रतिरक्षा सम्बन्धी कर्तव्यमा प्रतिवद्ध रहनुपर्ने कानूनको शासनको मान्यता पनि हो । उक्त कुरा फौजदारी अपराधका सन्दर्भमा सरकारी पक्षबाट हुने अनुसन्धान, प्रतिरक्षा समेतको जनताप्रतिको जवाफदेहीपनको मान्यता (Principle of Accountability) पनि हो ।

प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदन तहबाट समेत कसूर कायम गरी दण्ड निर्धारित भएको अवस्था रहेको र सो उपर पुनरावेदन परेको भै विचाराधीन रहेकोले त्यस रोहमा नै विचार गर्न सकिने देखिएको छ । अभियोग पत्र दायर भए देखि हालसम्मको फैसला र त्यसको परिणामलाई अनदेखा गरी फिर्ता माग गरिएको देखिन्छ । मुद्दा फिर्ता माग गर्ने अधिकार अन्तर्गत भएको फैसला दण्ड जरिवानालाई शुन्य बनाउन सक्ने अधिकार समावेश भएको भन्न मिल्ने देखिन्छ । पुनरावेदनसम्म विचाराधीन अवस्थामा रहेकोमा मिसिलबाट पुष्टि नहुने राजनीतिक कारण जनाई भएको दण्ड सजायलाई शुन्य बनाउने गरी मुद्दा नै फिर्ता माग गर्न आएको देखिई मुद्दा फिर्ता दिनु पर्ने सन्तोषप्रद आधार नदेखिएको हुँदा माग बमोजिम प्रस्तुत मुद्दा फिर्ता गर्न मञ्जुरी दिन नमिल्ने ।

५. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री रामप्रसाद श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री दामोदरप्रसाद शर्मा
सम्बत २०६२ सालको रिट नं. २५९९
आदेश मिति: २०६५।१।१३

विषय: -उत्प्रेषणयुक्त परमादेश जारी गरी
पाउँ ।

निवेदक पक्ष: मन्जु अग्रवाल समेत
विरुद्ध

विपक्षी प्रत्यर्था: काठमाण्डौ जिल्ला अदालत,
ववरमहल समेत

विपक्षी इष्ट इण्डिया निटवेयर लि.ले काठमाण्डौ जिल्ला अदालतमा यी निवेदक उपर दिएको लेनदेन मुद्दाको फिरादमा निवेदकको वतन काठमाण्डौ जिल्ला काठमाण्डौ महानगरपालिका वडा नं १० पंचशील मार्ग पोष्ट वक्स नं ४२८५नया वानेश्वर स्थित एम.ए. गार्मेन्टसका. प्रो.मन्जु अग्रवाल भन्ने लेखेको पाइन्छ । यसरी कम्पनीको नाम, ठेगाना, पोष्टवक्स नम्बर समेत स्पष्ट हुनुको साथै निवेदक मन्जु अग्रवालको घरको वतन र वडा नं समेत खुलाई अदालतमा दायर भएको मुद्दाको म्याद तामेल गर्दा फिरादमा लेखिएको वतनमा म्याद तामेल हुन नसकेको भनी अ.व. ११२ नं को प्रक्रिया पुऱ्याई सार्वजनिक स्थानमा म्याद तामेल भएको पाइन्छ । अ.व. ११२ नं मा घरद्वारको पत्ता नभएको

मानिसलाई समाह्वान इतलायनामा म्याद सूचना जारी गर्नु पर्दा उसको गाउँ शहर टोल लेखिएको भए सो ठाउँमा र गाउँ शहर टोल पनि पत्ता नलागेको भए अड्डाका नजीक सवैले देख्ने ठाउँमा टाँसिदिनु पर्छ भन्ने व्यवस्था भएकोले घरद्वार वतन नखुलेको अवस्थामा मात्र अ.व.११२ बमोजिम म्याद टास हुने देखिन्छ । यहा लेनदेन मुद्दाकी प्रतिवादीको घरको वतन स्पष्टसंग खुल्लुका साथै निज व्यवसाय प्रमुख समेत भई त्यसको पनि वतन पंचशील मार्ग, पोष्टवक्स नम्बर ४२८५ समेत खुलेको अवस्थामा पनि निजको म्याद सार्वजनिक स्थानमा तामेल भई कानूनमा भएको व्यवस्था विपरित तामेल भएको म्याद निजले प्राप्त गर्न नसकेको र निज विरुद्धको मुद्दामा निजले प्रतिवाद गर्न नपाएको भन्ने रिट निवेदकको मुख्य निवेदन जिकिर भएको पाइन्छ ।

कुनै पनि व्यक्तिको सम्बन्धमा निजको विरुद्धमा फैसला गर्दा उसलाई सो फैसलाबाट असर पर्ने रहेछ, भने त्यस्तो व्यक्तिलाई सुनुवाईको मौका वा प्रतिवाद गर्ने अवसर दिएर मात्र फैसला गर्नु पर्दछ भन्ने प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त हो । यस विषयमा यस अदालतबाट निवेदक गजेन्द्र बहादुर अधिकारी विरुद्ध भूमि सुधार कार्यालय, काठमाण्डौ समेत भएको उत्प्रेषण मुद्दामा कुनै व्यक्तिलाई मर्का पर्ने गरी निर्णय गर्दा सम्बन्धित पक्षलाई बुझ्नु पर्ने र सो प्रयोजनको निमित्त अ.बं ११० नं बमोजिमको रिट पुऱ्याइ म्याद तामेल गर्नु पर्दछ भनी (ने.का.प.२०५०,नि.नं ४८२६ पृष्ठ ६७१ मा)

सिद्धान्त प्रतिपादन भएको र त्यसरी नै सम्बन्धित २०५१ सालको रिट नं २२९५ निवेदक पवना राई विरुद्ध भूमि सुधार कार्यालय, मोरङ्ग समेत भएको उत्प्रेषण मुद्दामा निवेदिकाको वास्तविक ठेगानामा म्याद तामेल नगरी अन्यत्र तामेल गरेको म्यादबाट रिट निवेदकलाई प्रतिवादको मौका प्रदान गरेको भन्ने नमिल्ने (स.अ.बुलेटिन अंक १४, पूर्णांक १०४, २०५३, पृष्ठ १३) भनी सिद्धान्त प्रतिपादन भएको पाइन्छ । प्रस्तुत मुद्दामा समेत यी निवेदिकाको ठेगानामा म्याद तामेल नगरी निजको घर डेरा पत्ता नलागेको भनी वेपत्ते म्याद सार्वजनिक स्थानमा तामेल भई आएको त्यस्तो म्याद रिट पूर्वकको नभई त्रुटीपूर्ण हुँदा निवेदिकाको नाउँमा तामेल भएको भनिएका म्याद र सो आधारमा काठमाण्डौ जिल्ला अदालतबाट भएको मिति २०६०।५।१५ को फैसला उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी दिएको छ । अब यी रिट निवेदक मञ्जु अग्रवाललाई आफ्नो नाममा मुद्दा परेको जानकारी भै सकेकोले यो आदेशको जनाउ त्यस अदालतमा दाखिला भएको ३५ दिन भित्र निजले प्रतिउत्तर दिन ल्याए लिइ कानून बमोजिम फैसला गर्नु भनी विपक्षी काठमाण्डौ जिल्ला अदालतको नाममा परमादेशको आदेश समेत जारी हुने ठहर्छ ।

साथै प्रस्तुत मुद्दा अदालतबाट म्याद तामेल गर्दा तामेलदार कर्मचारीबाट ध्यान नपुऱ्याई लापवाही हुने गरेको एउटा राम्रो उदाहरणमा लिन सकिन्छ । विपक्षीको

नाममा ज्यादै नै सहज र सरल ढंगबाट तामेल हुने, विपक्षीको वतनमा कुनै पनि अडचन नभएको म्याद सही रूपमा तामेल नगर्दाको कारणबाट उत्पन्न अवस्था प्रस्तुत मुद्दामा देख्न सकिन्छ । म्याद तामेल गर्दा अदालतको तामेलदारको ध्यान किन पुगेन ? उ बाट किन यस्तो चुक हुन गयो, के कस्तो कमी कमजोरी भयो ? सो म्याद अदालतमा दाखिल हुँदा जाँच गर्ने सम्बन्धित अधिकृत कर्मचारीको ध्यान किन पुग्न सकेन ? निजबाट यस किसिमको सामान्य अवस्थामा हुनै नसक्ने गल्ती किन र कसरी भयो ? निर्णयको अवस्थामा किन विचार हुन सकेन ? इत्यादि अनगिन्ति प्रश्न प्रस्तुत मुद्दामा टडकारोरूपमा रहेको पाइन्छ । कुनै पनि मुद्दाका वादीले प्रतिवादीको वतन यो भन्दा खुलाएर दिनुपर्ने भन्ने हुँदैन । यसरी खुलेको वतनमा रिटपूर्वक म्याद तामेल नभै मुद्दा लाइडो हुन्छ भने सो को नकारात्मक प्रतिफल समुच्चा न्याय व्यवस्था र यस्मा संलग्न हामी सबै माथि पर्ने हुन्छ । जुन आफैमा दुर्भाग्यपूर्ण भई प्रत्युपादक समेत हुन्छ । अदालतमा आजको दिनमा पनि यसरी त्रुटीपूर्ण म्याद तामेल गरी भएको फैसलाको विवादलाई रिट क्षेत्रबाट हेर्नु पर्ने अवस्था आउनु निश्चय पनि राम्रो अवस्था होइन । यसबाट जनताको साधन श्रोत र महत्वपूर्ण समयको बर्बादी हुन्छ भने यस्तो विषयमा अलमलिनु पर्नाको कारण अदालतको अरु महत्वपूर्ण मुद्दामा दिनु पर्ने समयको समेत बर्बाद हुन्छ । यस विषयमा हामी सबैले गम्भिरता सँग सोच्नै पर्दछ ।

अभक्त प्रस्तुत विवाद नेपाली नेपाली बीचको मात्र नभई विदेशी कम्पनी समेत संलग्न भएको विवाद भएको अवस्थामा नेपालको न्याय व्यवस्था प्रति उनीहरूले राख्न सक्ने धारणा प्रति पनि हामी गम्भीर हुनु पर्दछ ।

तसर्थ अदालतबाट तामेल हुने म्यादको सम्बन्धमा भविष्यमा यस्तो गल्तीको पुनरावृत्ति नहुने व्यवस्थाको निमित्त यस्मा कार्यरत कर्मचारीहरूको दक्षता अभिवृद्धि गर्ने र म्याद तामेली कार्य अभक्त बढी प्रभावकारी बनाउन के कस्तो कदम चाल्नु पर्दछ त्यस तर्फ आवश्यक कदम उठाउन यो फैसलाको प्रतिलिपी सर्वोच्च अदालत मुद्दा व्यवस्थापन समितिलाई उपलब्ध गराउने ।

६. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री शारदा श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री रामकुमारप्रसाद
शाह

सम्बन्ध २०५९ सालको दे.पु.न.९३३९,९३३२
फैसला मिति: २०६४।१०।१७।५

मुद्दा:- लेनदेन ।

पुनरावेदक वादी: यामबहादुर गुरुङ
विरुद्ध

प्रत्यर्थी प्रतिवादी: शिला गुरुङ समेत

पुनरावेदक प्रतिवादी: वद्रीजंग गुरुङ
विरुद्ध

प्रत्यर्थी वादी: यामबहादुर गुरुङ.

वादीले आफूबाट प्रतिवादीले २०५०।३।२९ मा रु. १० लाख र मिति २०५४।७।२० मा रु. २६,०७,५२०।- ऋण लिई कपाली तमसुक गरी दिएकोले साँवा व्याज भरी पाउँ भनी दावी गरेको छ । प्रतिवादीले वादीबाट ऋण लिई निजलाई २०५०।३।२९ मा गरिदिएको लिखतलाई स्वीकार गरेको तर आफूले वादीलाई २०५४।७।२० मा लिखत गरी नदिएको भनी प्रतिवाद गरे पनि अ.व. ७८ नं. बमोजिम बयान गर्दा सो दुवै लिखत आफूले गरी दिएको भनी स्वीकार गरेको छ । वादीदावीको लिखतलाई यी प्रतिवादीले स्वीकार गरे पनि उक्त ऋण रकमको समय समयमा भुक्तानी गरेको र सोको हिसाव किताव आफ्नो लेजर (बहीखाता)मा राखेको भनी उक्त बहीखातालाई प्रमाणस्वरूप पेश गरेको छ । साथै वादीले भिन्ना भिन्नै मिति र विगोको २ वटा तमसुकको वारेमा एउटै फिराद दिएको अ.व. ७२ नं. को प्रतिकूल भएको भन्नेसमेत निज प्रतिवादीले जिकिर लिएको पाइन्छ । सर्वप्रथम सो जिकिरका सम्बन्धमा विचार गर्दा अ.व. ७२ नं. मा "फिरादपत्र लिंदा देवानी फौजदारी मुद्दाको छुट्टा छुट्टै लिनु पर्छ । सो बाहेक एउटै फिरादपत्रमा एउटै मानिसले एउटै मानिसउपर जतिसुकै भगडाको विषयको कुरा लेखी ल्याएको र जतिसुकै मानिसले जतिसुकै मानिसउपर एउटै भगडाको

विषयको कुरा लेखी ल्याएको भए पनि लिइ सोबमोजिम सबै कुराको सोही फिरादपत्रबाट इन्साफ गर्नु पर्छ” भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको छ । सो कानूनी व्यवस्थाबमोजिम एकै जनाले एकै जनाउपर देवानी विषयमात्रको जतिसुकै भगडाको विषयको नालेश दिन पाउने अवस्था हुंदा एक जना यी वादीले प्र. बद्दीजंग गुरुडले गरी दिएको दुईवटा तमसुकका सम्बन्धमा एउटै नालेश दिन नपाउने भन्न नमिल्ने र जतिसुकै भगडाको विषयमा एकै जना प्रतिवादीउपर यी वादीले नालेश दिन पाउने नै हुंदा यिनै प्रतिवादीले यी वादीबाट दुईवटा मितिमा ऋण लिई छुट्टाछुट्टै तमसुक गरी दिएको र सो दुवै लिखतका सम्बन्धमा एकैजना प्रतिवादी उपर सोही लेनदेनको विषयमा एउटै फिराद दिएकोलाई अ.वं. ७२ नं. प्रतिकूल फिराद दिएको भन्न मिल्ने हुदैन ।

यी प्रतिवादीले वादीलाई उक्त दुवै कपाली लिखतहरु आफूले गरिदिएको भनी दावीका दुवै लिखत हेरी सो लिखत आफूले गरेको लिखत हो भनी आफूले गरेको सहीछाप समेतलाई स्वीकार गरेको देखिन्छ । दावीको लिखत आफूले गरी दिएको भनी लिखतको अस्तित्वलाई स्वीकार गरेपछि त्यसको दायित्वलाई प्रतिवादीले इन्कार गर्न मिल्ने हुदैन । लेनदेन व्यवहारको ५ नं. मा “साहू असामीले सांवा व्याजसमेत लिंदा बुझाउंदा देहायबमोजिमको रीत पुऱ्याई लिनु दिनु पर्छ । सो नगरेको सदर हुदैन भनी ”

देहायमा तमसुकबमोजिमको सांवा व्याज तिर्दा सोही तमसुकको पीठमा असूली जनाई वा लिखत फट्टा गरी बुझाउनु पर्ने, लिखत फेला नपरे छुट्टै भरपाई गराई लिनु पर्ने भन्नेसमेत कानूनी व्यवस्था रहेको देखिन्छ । तर कपाली तमसुक गरीदिने यी प्रतिवादीले कानूनले तोकेको सो प्रक्रिया अनुसार सांवा व्याज तिरे बुझाएको भन्न सकेको छैन । अन्य तरिकाद्वारा कपाली तमसुकको सांवा व्याज तिरेकोलाई उक्त ५ नं. बमोजिम सदर हुन सक्ने हुदैन । व्यापारिक लेनदेन र कारोवारको विषयमा खाताबहीबाट सामान खरीद विक्री गरेको भए त्यस्तो रकम तिरे बुझाएको अवस्थामा खातावहीमा जनिएको कुरा प्रमाणयोग्य हुन सक्दछ । तर कपाली तमसुक गरी साहू आसामी भई लिएको रुपैया साहू असामीसरह लेनदेन व्यवहारको ५ नं. को तरीकाबाट नै तिर्न बुझाउनु पर्ने हुन्छ । तर कानूनले तोकेको रीत पुऱ्याई लिखतको पीठमा असूली जनाई वा छुट्टै भरपाई गराई वा लिखत फट्टा गराई कपाली तमसुकको रकम भुक्तान गरेको नदेखिएकाले प्रतिवादीको जिकिरबमोजिम निजले रकम तिरे बुझाएको मान्न मिलेन । दुईवटा लिखतहरुमध्ये एउटाको रकम अर्को लिखतमा गाभिएकोले अधिल्लो लिखतको सांवा तिर्न नपर्ने भन्ने पनि पुनरावेदक प्रतिवादीको कथन रहेको र सोहीबमोजिम पुनरावेदन अदालतले फैसला पनि गरेको छ । तर उक्त कुरा प्रतिवादीले गरीदिएको

२०५४।७।२० को पछिल्लो लिखतमा उल्लेख भएको देखिदैन । अघिल्लो लिखतको सांवा व्याजको हिसाव गरी पछिल्लो लिखतमा गाभिएको हो भन्ने कुरा उक्त २०५४।७।२० को लिखतको पठनबाट देखिन आउदैन । त्यस्तो भएको अवस्थामा अघिको २०५०।३।२९ को तमसुक लिखत सोही अवस्थामा फट्टा गरी वा लिखतमा जनाइनु पर्ने हुन्थ्यो । सो केही भएको लिखतहरुबाट देखिदैन । लिखत स्वयंले सो कुरा नबोलेको अवस्थामा अदालतले प्रतिवादीको कथन बमोजिम त्यस्तो अनुमान गर्न र पछिल्लो लिखतको रुपैयाँमात्र भराइदिन भन्नु न्याय तथा कानूनसंगत हुदैन ।

अतः मिति ०५०।३।२९ र मिति ०५४।७।२० का दुवै लिखतलाई प्रतिवादीले स्वीकार गरेको देखिएको र अघिल्लो लिखतको रकम पनि पछिको तमसुकमा गाभिएको भन्ने मिति २०५४।७।२० को पछिल्लो तमसुकमा उल्लेख नभएको अवस्थामा सो दुवै लिखतको कानून बमोजिमको सांवाव्याज प्रतिवादीबाट भराउनु पर्नेमा पछिल्लो एकमात्र लिखतको सांवा व्याज भराएको पुनरावेदन अदालत, पोखराको फैसला सो हदसम्म त्रुटिपूर्ण हुंदा केही उल्टी हुने र वादीदावीको मिति २०५०।३।२९ र २०५४।७।२० को दुवै तमसुकको सांवा र कानूनबमोजिमको व्याज समेत वादीले प्रतिवादीबाट भराई लिन पाउने ।

७. सयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री वलराम के.सी
माननीयन्यायाधीश श्री ताहिर अलि अन्सारी
सम्बत २०६४सालको साधक नं.०५३
फैसला मिति: २०६५।४।७३

मुद्दा-कर्तव्य ज्यान ।

वादी: राजकिशोर मण्डलको जाहेरीले नेपाल
सरकार
विरुद्ध
प्रतिवादी: नवल किशोर मण्डल समेत

प्रतिवादीहरु नवलकिशोर मण्डल र कल्याणी देवी मण्डलले अधिकार प्राप्त अधिकारी समक्ष र अदालतमा गरेको सावित्री वयान, शव परिक्षण प्रतिवेदन, घटनास्थल लाश जांच प्रकृती मुचुलका र मौकामा बुझिएका व्यक्ति समेतको भनाई र अदालतमा गरेको वकपत्र समेतका प्रमाणहरुको मूल्याङ्कन गर्दा मृतक लोकेन्द्र मण्डलको हत्या यिनै प्रतिवादीहरुले नै गरी मुलुकी ऐन ज्यान सम्बन्धी महलको १.नं.र १३(४) नं.को कसुर गरेको तथ्य युक्त प्रमाणको आधारमा पुष्टि र प्रमाणित हुन आएकोले निजहरुलाई अभियोग दावी बमोजिम सजाय गर्ने गरेको महोत्तरी जिल्ला अदालतको फैसला लाई सदरगर्ने पुनरावेदन अदालतको फैसला मिलेकै देखिन्छ । तसर्थ पुनरावेदन अदालतको फैसला र साधक सदर हुने ठहर्छ ।

आफु विदेश गएको वखत मृतकले श्रीमती कल्याणी देवीको इज्जत लुटने प्रयास गरेको सुनी आफ्ना ससुरा र जेठानसंग समेत सल्लाह गरी योजना बनाई योजना बमोजिम हत्या गरिएको भन्ने प्रतिवादी नवल किशोरको वयान रहेको देखिन्छ । उक्त वयानको आधारमा प्रतिवादी कल्याणी देवीको इज्जत लुटने प्रयास मृतकले गरेको घटनास्थलमा नै भेटेर तत्काल उत्तेजनामा आई वारदात घटन गएको भन्ने देखिएको छैन । मृतकको तर्फबाट पहिले नै भएको अमुक घटनाबाट यी प्रतिवादीहरूमा बदला र प्रतिशोधको भाव सृजना भई लोकेन्द्र मण्डलको ज्यानै मार्ने लक्ष्यका साथ सोचविचार गरी प्रतिवादीहरूले योजना बनाई प्रस्तुत वारदातको अपराध गरेको देखिन्छ ।

मृतकको लाश प्रकृति हेर्दा निजको शरीरबाट टाउको छुट्टिने गरी काटिएको, लिङ्गको फेदमा काटेको, दुवै अण्डकोष बाहिर निस्किएको भन्ने देखिंदा हत्या अन्यन्त कुरा निर्मम र अमानवीय किसिमले गरेको देखिन्छ । हत्याको प्रकृतिले प्रतिवादीहरूको कसुर अत्यन्त गम्भीर रहेको देखिन्छ ।

यस्तो योजनाबद्ध ढङ्गले क्रूरतापूर्वक गरिएको अपराधका लागि कुनै पनि स्पष्टीकरण वा तर्क (explanation or logic) स्वीकार्य हुन सक्दैन । अदालती बन्दोवस्तको १८८ नं. ले यस अदालतलाई ऐनले हुने ठूलो सजाय सर्वश्वसहित जन्म कैद वा जन्मकैदको सजायमा कमीगर्न वा छुट दिन सक्ने विशेष अधिकार प्रदान गरेको छ । त्यसकारण यसको प्रयोग पनि विशेष

परिस्थितिमा गर्नुपर्ने हुन्छ । प्रमाणबाट कर्तव्य ज्यानको कसूर गरेको देखिन आएतापनि अपराध हुंदा र गर्दाको परिस्थिति विचार गर्दा भवितव्य पर्न गएको अथवा दुर्घटनाबश अचानक त्यस्तो अपराध हुन गएको हो भन्ने शंका उत्पन्न भएको अवस्थामा अ.वं. १८८ नं. को प्रयोग गर्न सकिने पहिलो आधार वा अवस्था उक्त १८८ नं. ले निर्धारित गरेको छ । अर्थात् तथ्य र प्रमाणको विश्लेषणबाट ज्यान सम्बन्धीको ५ नं. को अवस्था ठहर गर्न नसकिने भए तापनि वारदात भन्दा पहिलाका घटना क्रमहरू र वारदातको परिस्थितिबाट भवितव्य हो भन्ने लागेको अवस्थामा सजायमा छुट दिने गरी अ.वं. १८८ नं. को प्रयोग गर्न सकिने हुन्छ । अ.वं. १८८ नं. ले निर्धारित गरेको दोश्रो अवस्था हो अपराध गरेको अवस्था । यस भित्र मुख्यतया अपराधको प्रकृति र अपराध गर्दाको अवस्थाबाट अपराधको गाम्भीर्यताको आधारमा कसूरदारलाई सजायमा छुट दिन सकिने नसकिने कुरा अदालतले निर्धारित गर्दछ ।

प्रस्तुत मुद्दामा मृतक लोकेन्द्र मण्डल २१ वर्षीय नवयुवकले प्रतिवादी कल्याणी देवी मण्डलसंग कथित यौन दुर्व्यवहारको प्रयास गरेको कारण निजलाई मार्ने षडयन्त्र गरी सोही अनुरूप योजना बनाई अपराध गरिएको छ । अपराध गर्दा पनि अत्यन्त क्रूर र अमानवीय ढंगले अंग, प्रत्यङ्ग काटेर मार्ने काम गरिएको छ । यस्तो अवस्थाको अपराध र यस्तो प्रकृतिको अपराधिक कार्य गर्ने

अपराधीलाई अ.वं. १८८ नं. अनुसार सजायमा छूट गर्न सकिने गरी अदालतलाई प्राप्त विशेष न्यायिक र स्वविवेकीय अधिकारको प्रयोग हुन सक्दैन । त्यसो गर्दा त्यसबाट ऐनको उद्देश्य पराजित हुन्छ । किनभने अ.वं. १८८ नं. को व्यवस्था सजायको सुधारात्मक सिद्धान्त अनुरूप कसूरदार ठहरेकालाई पनि सुधार र पुनस्थापन गर्ने प्रयोजनले गरिएको हो । अपराधीहरूलाई उत्साहित गर्ने प्रयोजनका लागि होइन ।

यस स्थितिमा अ.वं. १८८ नं. वमोजिम जनही १० वर्ष कैद गर्दा उचित हुने भनी कम सजायको लागि गरिएको जिल्ला अदालतको प्रस्तावित राय सदर गरेको पुनरावेदन अदालतको रायसंग सहमत हुन सक्ने नहुँदा प्रतिवादीहरूलाई ज्यान सम्बन्धीको १३(४) नं. वमोजिम नै सजाय हुने ।

८. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री बलराम के.सी.
माननीय न्यायाधीश श्री राजेन्द्रप्रसाद कोइराला
सम्बत् २०५८ सालको रिट नं. ३१८७
आदेश मिति: २०६५।४।१७।६

मुद्दा :- उत्प्रेषण, परमादेश ।

निवेदक: नैनकुमारी पाण्डे

विरुद्ध

विपक्षी: पुनरावेदन अदालत पाटन समेत

तत्कालीन नेपाल अधिराज्यको संविधान ०४७ को धारा ८८(२) र वर्तमान नेपालको अंतरीम संविधान, ०६३ को धारा १०७ को उपधारा (२) हेर्दा उपरोक्त दुवै संविधानको उपरोक्त धारा अनुसार अर्को उपचारको व्यवस्था नभएको वा त्यस्तो उपचारको व्यवस्था भए पनि सो उपचार अपर्याप्त वा प्रभावहीन देखिएको अवस्थामा मात्र कानूनी हक प्रचलनको लागि रिट निवेदन दिन सकिने व्यवस्था गरेको देखिन्छ । तर प्रस्तुत विवादमा उक्त दे.नं. ४६ को अंश मुद्दामा भएको फैसलामा चित्त नवुभेको भए सो उपर पुनरावेदन गर्न पाउने वैकल्पिक उपचार निवेदकहरूलाई प्राप्त भएकै देखिन्छ । सो मार्गको अवलम्बन नगरी कानूनी हकको प्रचलनको लागि दायर भएको प्रस्तुत रिट निवेदनबाट निवेदकहरूलाई उपचार प्रदान गर्न मिल्ने देखिएन ।

मुलुकमा संकटकाल लागु भएको कारण पुनरावेदन गर्न नपाएकोले प्रस्तुत रिट निवेदन गर्न परेको भन्ने निवेदकहरूको निवेदन जिकिर भए पनि सो जिकिरलाई युक्तिसंगत मान्न मिल्ने देखिदैन । मुलुकभर संकटकालको घोषणा नै भएको भए पनि कर्प्यु आदेश जारी भएको जस्तो नागरिकहरूलाई घरबाट बाहिर आवतजावत गर्न र सामान्य दैनिक जीवन यापनमा रोक लागेको अवस्था थिएन । संकटकालको घोषणाले राज्यका विरुद्ध प्राप्त हुने केही मौलिक हकको उपभोग गर्न बन्देज लागेमा त्यस्तो हक प्रचलन गराउन रिट निवेदन गर्न

पाउने remedy सम्म मात्र निलम्बन भएको अवस्था हो । वादी प्रतिवादी भै चल्ने अंश मुद्दा जस्तो नितान्त देवानी मुद्दामा संकटकालको घोषणाले कुनै प्रभाव नपारेको संकटकालको घोषणा गरिएको राजपत्रवाटै देखिन्छ ।

तत्कालीन नेपाल अधिराज्यको संविधान, ०४७ को धारा ८८(२) तथा वर्तमान अन्तरिम संविधान, ०६३ को धारा १०७(२) ले यस अदालतको अधिकारक्षेत्र अन्य उपचारको व्यवस्था नभएको वा अन्य उपचारको व्यवस्था भए पनि प्रभावकारी उपचार दिन नसक्ने अवस्थामा आकर्षण हुन्छ । दे.नं.४६ को अंश चलन मुद्दामा निवेदिका स्वयंम सम्मिलित भई पुर्पक्षमा वसी मुद्दाको टुङ्गो लागेको देखिन्छ । मुद्दामा निरन्तर तारेखमा वसी पुर्पक्ष गरेको अवस्थामा मुद्दा किनारा भएको चाहा थाहा नभएको भन्ने जिकिर अन्यथा प्रमाणित नभएसम्म विश्वास गर्न सकिने कुरा हैन । एकछिनलाई आफु पक्ष विपक्ष भएको मुद्दा फैसला भएको निवेदहरूलाई थाहा भएनछ नै भन्ने मानेमा पनि मिति ०५६।५।३ मा अदालतवाट फैसला कार्यन्वयनको सिलसिलामा निवेदकहरूको नाउंमा तहसिल शाखावाट म्याद तामेल भएको देखिन्छ । सो म्याद तामेलीमा कुनै विवाद रहेको देखिदैन । उक्त म्याद तामेलीवाट निवेदकहरूलाई आफु पक्ष विपक्ष भई चलेको मुद्दा किनारा भएको जानकारी सो अवस्थामानै भएको देखिन्छ । पुनरावेदन गर्ने म्याद सम्बन्धमा मुद्दा किनारा हुंदा पक्ष अदालतमा हाजिर नभएको वा मुद्दा

किनारा भएको जानकारी वा पुनरावेदन गर्ने म्याद नपाएको अवस्थामा मुद्दा किनारा भएको जानकारी पाएको मितिवाट पुनरावेदनको म्याद शुरु हुन्छ । मुलुकी ऐन अ.व.१९३ नं.मा भगडिया रोहवरमा नभै म्याद जारी भएकोमा सो म्याद तामेल भएको मितिले ३५ दिन भित्र पुनरावेदन गर्न सक्ने व्यवस्था भएको देखिन्छ । पुनरावेदन गर्ने हक कानूनी हक हो । कानूनले दिएको पुनरावेदन गर्ने हक अड्डाको गल्तीवाट अपहरण हुन सक्तैन र अदालतले पुनरावेदन गर्ने हक हनन गर्न पनि सक्तैन । त्यसै कारणले गर्दा पक्षहरूलाई पुनरावेदन गर्ने हकवाट वंचित नहोस भनी फैसला जहिले भएपनि म्याद तामेल भएको मितिले पुनरावेदन गर्ने म्याद शुरु हुने व्यवस्था भएको देखिन्छ । अर्थात आफु पक्ष विपक्ष भएको मुद्दा फैसला भएको पहिलो जानकारी पाएपछि म्याद शुरु हुन्छ । पुनरावेदन गर्ने हकवाट वंचित गरिदैन ।

दण्ड सजायको ४६ नं. अन्तर्गत फैसला कार्यन्वयनको सिलसिलामा तामेल भएको म्यादवाट निवेदकहरूलाई फैसला भएको जानकारी प्राप्त भएको मानी सोही मितिवाट पुनरावेदन गर्न गएकोमा अदालतले पुनरावेदन दर्ता गर्न इन्कार गरेको भए पनि निवेदकको भनाइ के कसो हो भन्न पर्ने अवस्था आउने थियो । तर निवेदकहरूले पुनरावेदनको मार्ग अवलम्बननै नगरेको हुदा त्यस तर्फ विचार गर्न परेन ।

धारा ८८(२) अन्तर्गतको यस अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्रवाट

फैसला बदर गर्न मिल्ने देखिदैन । साधारण अधिकार क्षेत्र र असाधारण अधिकार क्षेत्र समानान्तर अधिकार क्षेत्र होइन । यी दुई अधिकार क्षेत्रहरूकाबीच मौलिक भिन्नता रहेको हुन्छ । सक्षम अदालतबाट सवुत प्रमाण वुक्ति आफ्नो अधिकार क्षेत्र अन्तर्गत रही गरेको निर्णयलाई त्यसको merit भित्र प्रवेश गरी असाधारण अधिकारक्षेत्रबाट बदर गर्दै जाने हो भने असाधारण क्षेत्राधिकारमा विकृति पैदा हुन जाने कुरामा कुनै संदेह रहदैन । निवेदकहरूले जुन मुद्दाको फैसला बदर गरी पाउं भनी निवेदन गरेको हो सो मुद्दा सवुद प्रमाण वुक्ति सक्षम अदालतले गरेको फैसला हो । सो फैसलामा चित्त नवुभ्ने पुनरावेदनको वैकल्पिक मार्गको अवलम्बन गर्नुपर्नेमा निवेदकहरूले तत् अवस्थामा सो मार्गको अवलम्बन गरेको देखिदैन । निवेदकहरू समेत संलग्न रहेको उक्त दे.नं.४६ को अंश चलन मुद्दाको फैसला कार्यान्वयनको सिलसिलामा ०५६।१।३ मा तामेल भएको म्यादमा समेत निवेदकहरूले पुनरावेदन गरेको देखिएन । पुनरावेदन एक शसक्त र प्रभावकारी साधारण उपचारको व्यवस्था हो । यस अदालतको धारा ८८(२) को असाधारण अधिकार क्षेत्रको व्यवस्था पुनरावेदन गर्ने व्यवस्थानै नभएको र पुनरावेदन सुन्ने व्यवस्थानै भए पनि त्यसले दिने उपचार अपर्याप्त र प्रभावकारी नहुने अवस्थाको लागि हो । तर धारा ८४ अन्तर्गत गठित अदालतले पर्याप्त र प्रभावकारी उपचार दिने र त्यस्तो अदालतमा पुनरावेदन नगरी

निवेदकहरूले यस अदालतको धारा ८८(२) को असाधारण अधिकार क्षेत्रमा निवेदन गर्न आएकोले निवेदकहरूलाई प्रस्तुत रिटको माध्यमबाट मद्दत गर्न सक्ने अवस्था रहेन ।

साधारण क्षेत्राधिकार अन्तर्गत शुरु अदालतले सवुत प्रमाण वुक्ति फैसला गरेको मुद्दामा तह तह हुदै पुनरावेदन सुनी पुनरावेदन तहबाट पनि अन्तिम फैसला भएको मुद्दामा धारा ८८(२) अन्तर्गत असाधारण अधिकार क्षेत्रबाट हेर्न मिल्ने देखिदैन । एक पटक तह तह भै साधारण तहबाट विचार भै अन्तिम भैसकेको मुद्दाको हकमा असाधारणक्षेत्र अन्तर्गत पर्न आएको रिटको क्षेत्रबाट मूल्यांकन गरी फैसला गर्न नमिल्ने भनी ने.का.प.,०५५, अंक १२, नि.नं ६६४१, पृष्ठ ६९८, ने.का.प.२०४८, अंक ५, नि.नं.४२८४, पृष्ठ १७३, सर्वोच्च अदालत वुलेटिन ०४९, वर्ष १, अंक १४, पृष्ठ ५ ऐ. अंक १३, पृष्ठ ६ र ऐ अंक १५ पृष्ठ ३ समेतमा सिद्धान्त कायम भएको छ । धारा ८८(२) अन्तर्गतको रिट निवेदन सम्बन्धी व्यवस्था कार्यपालिकिय अधिकारीहरूबाट भएका प्रशासकिय निर्णयहरूका विरुद्ध निर्देशित व्यवस्था हो । अदालतले सवुत प्रमाण वुक्ती पुनरावेदनबाट अन्तिम भएको फैसला विरुद्ध हैन ।

अंश चलन मुद्दामा वादी मैया पाण्डेले गोपीकृष्ण पाण्डेले पेश गरेको तायदाति फांटवारीमा उल्लेखित सम्पतिबाट ४ भागको १ भाग अंश पाएको र सो उपर पुनरावेदन गर्न आवश्यकता नठानी चुप लागेर वसेको भनी निवेदन दावीमानै

निवेदकहरुले स्वीकार गरेको देखिन्छ । यसको अलावा फैसला भएको थाहा जानकारी पाएको र सो फैसलाले मर्का पारेको भए तत् अवस्थामानै फैसलाको नक्कल सारी पुनरावेदन गर्नु पर्नेमा निवेदकहरुले तत् अवस्थामा पुनरावेदन गरेको देखिन्दैन । अदालतले पुनरावेदनको म्याद नदिदैमा पक्षको पुनरावेदन गर्ने हक नजाने न्यायीक मान्यताको विकास भई सकेको सन्दर्भमा अदालतले पुनरावेदनको म्याद दिएन भनी मर्का परेको फैसलामा चित्त बुझाई वसेका निवेदकहरुलाई प्रस्तुत रिट निवेदनको माध्यमबाट सहयोग गर्न सकिने अवस्था रहेन ।

अतः पुनरावेदन गर्न पाउने वैकल्पिक अवस्था हुदा हुदै सो वैकल्पिक व्यवस्थालाई तत् अवस्थामानै उपयोग नगरी ०५१।३।२९ मा भएको फैसला बदर गरी पाउन ०५८ सालमा दिएको प्रस्तुत रिट निवेदनको माध्यमबाट सो फैसला बदर गर्न नमिल्ने हुदा निवेदन माग अनुसारको आदेश जारी गर्न नमिल्ने ।

९. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री दामोदरप्रसाद शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री ताहिरअली अन्सारी
संवत् २०६२ सालको दे.पु.नं. ७८१४, ७८१५
फैसला मिति: २०६४।१२।६।१४

मुद्दा :- निर्णय पर्चा बदर जग्गादर्ता गरी
जग्गाधनी प्रमाण पूर्जा पाऊँ ।

पुनरावेदक वादी: कुन्तादेवी खत्री क्षेत्री समेत
विरुद्ध

प्रत्यर्थी प्रतिवादी: मालपोत कार्यालय रुपन्देही,
भैरहवा समेत

पुनरावेदक वादी: हिक्मतबहादुर चौधरीको
मु.स.गर्ने श्रीमती नारायणी देवी चौधरी
विरुद्ध

प्रत्यर्थी प्रतिवादी: मालपोत कार्यालय रुपन्देही
भैरहवा समेत

सभै नापीबाट कायमी भनी वादी दावी रहेतापनि सभै नापीकै समयमा तयार भएको फिल्डबुक (क्षेत्रीय किताव) मा हाट बजार भनी जनिएको उक्त हाटबजार यी वादीहरुले लगाएको भन्ने वादी दावी छैन । त्यो हाट बजार पहिला देखिनै गाउँ विकास समितिले ठेक्कामा लगाई त्यसबाट प्राप्त आय पनि प्रयोग गर्दै आइरहेकोमा त्यस तथ्यको खण्डन पनि यी वादीहरुले गरेको पाईदैन । साविक हकको श्रोत भनी शेरबहादुरको जिमिदारीबाट तह-तह बिक्री हुँदै पदमबहादुर र हिक्मतबहादुरको हक भोगमा आएको भन्ने वादीहरुको भनाई पनि कुनै लिखत, प्रमाणबाट प्रमाणित भएको छैन । वादीहरुले १९७८ सालको अठसठ्ठा, १९९६।२।११।४ को राजीनामा, १९९७।१।२९ को जिमिदारी पुर्जा र २०१०।२।२९ को बण्डापत्र समेतलाई प्रमाणको रूपमा पेश गरेको भएतापनि उक्त कुनै प्रमाण विवादित जग्गासंग सान्दर्भिक रहेको देखिदैन । साविक कि.नं. ४४ र ४५ बाट नापीमा कि.नं २०५ कायम भएको भनिएतापनि त्यसको पनि

अभिलेखात्मक प्रमाण प्रस्तुत भएको छैन । साविकको श्रोत देखाई केही जग्गा पुनरावेदकहरूले यही विवादित जग्गाको साँधमा दर्ता गराएको भन्ने जिकिर लिएतापनि जम्मा कति जग्गा साविक हकको श्रोत भित्रको हो, कति दर्ता गराए र कति बाँकी छ, त्यो केही पनि खुल्दैन । छूट दर्तामा दावी गर्दा साविकको कुनै लगत वा लिखत देखाउनु मात्र प्रयाप्त हुदैन । अपितु दावी गरिएको जग्गाको चार किल्ला तथा क्षेत्रफलसंग मिल्ने भिड्ने स्पष्ट प्रमाण दावीकर्ताले पेश गर्न सक्नुपर्दछ । प्रस्तुत मुद्दामा वादी तर्फबाट त्यस्तो कुनै ठोस लिखत प्रमाण पेश भएको देखिन आएन ।

वादीहरूले विवादको कि.नं. २०५ मध्ये ४ भागको १ भाग हिक्मत वहादुरको नाममा र ३ भाग पदम बहादुरको नाममा दर्ता गरी पाउँ भनी जिल्ला भूमि प्रशासन कार्यालयमा निवेदन दिँदा सो जग्गामा हाट बजार भएको र त्यस्तो जग्गा सार्वजनिक जग्गा भएकोले मालपोत ऐन, २०३४ ले दर्ता गर्न नमिल्ने भनी जग्गा नाप जाँच ऐन, २०१९ बमोजिम गठित समिति रुपन्देहीले २०३५।१२।२६ मा निर्णय गरेको थियो । उक्त निर्णयमा कानूनी त्रुटि रहेको कारण बदर गर्दै पुनः कानून बमोजिम कारवाही किनारा गर्नु भनी सर्वोच्च अदालतबाट २०३८।१।४ मा आदेश भएको देखिन्छ । उक्त आदेश निर्णयबाट उक्त जग्गा यिनै वादीहरूको हकभोग वा हकको श्रोत भित्रको हो र यिनै वादीहरूको नाममा दर्ता गर्नुपर्ने भनी बोलेको पनि पाईदैन । आफ्नो साविक देखिको हक

देखाई छुट दर्ताको माग गर्ने वादीहरूले उक्त जग्गामा आफ्नो हकको प्रमाण पेश गर्न सकेको पाईदैन । उक्त जग्गामा भोग यी वादीहरूको छैन भन्ने कुरा वादीहरूले पनि स्वीकार गरेका छन् । त्यसकारण सर्वोच्च अदालतको फैसला समेतको आधारमा दावीको जग्गा वादीहरूको नाममा दर्ता हुनपर्छ भनी पुनरावेदक तर्फका विद्वान अधिवक्ता सतीशकृष्ण खरेलद्वारा प्रस्तुत तर्क स्वीकार्य हुन सक्दैन । साथै निजैबाट प्रस्तुत गरिएको ने.का.प. २०५२ नि. नं. ५०८६ पृ. ३१७ मा प्रकाशित कानूनी सिद्धान्तसँग सम्बन्धित मुद्दाको तथ्य प्रस्तुत मुद्दासँग नमिलेकोले उक्त नजीर आकर्षित हुने देखिदैन । त्यसकारण विवादित कि. नं. २०५ को जग्गा पुनरावेदकहरूको साविक दर्ता भित्रको देखिन आएन ।

मालपोत कार्यालयले हक वेहकमा निर्णय गर्न पाउने होईन र साविकमा निजी दर्ता भईरहेको जग्गाको हकमा मालपोत ऐन, २०३४ को दफा २४(१) लागू हुन सक्दैन भन्ने समेत पुनरावेदक तर्फका विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता वसन्तराम भण्डारीले उठाउनु भएको प्रश्नहरूको निरोपण गर्नुपर्ने देखियो । निश्चय नै मालपोत कार्यालय र यसको पदाधिकारीले कानूनद्वारा निर्धारित र सीमित अधिकारहरू प्रयोग गर्नु पर्दछ । यसभित्र घर जग्गाको स्वामित्व सम्बन्धी विवादको निर्णय गर्ने अधिकार पर्दैन । तर प्रस्तुत मुद्दामा मालपोत कार्यालयले जग्गाको स्वामित्व वा हक वेहकमा निर्णय गरेको छैन । छूट जग्गा दर्ता गरी पाउ भनी परेको निवेदनमा

निवेदकको जग्गा सम्बन्धी प्रमाण हेरी बुझी दर्ता गर्न योग्य भएमा मालपोत कार्यालयले मालपोत ऐन, २०३४ को दफा ७ अनुसार जग्गा दर्ता गर्न सक्ने कानूनी व्यवस्था छ । अर्को शब्दमा भन्दा निवेदन कर्ताको प्रमाण नपुगेमा वा दर्ता गर्न योग्य नदेखिएको जग्गा मालपोत कार्यालयले दर्ता नगर्न सक्ने पनि हुन्छ । तर दर्ता गर्ने वा नगर्ने निर्णय गर्दा मालपोत कार्यालयले त्यसको स्पष्ट कारण र आधार खुलाउनु पर्दछ । निर्णयाधार दिनु पर्दछ । जे जस्तो प्रमाण भए पनि सरकारी वा सार्वजनिक जग्गा दर्ता गर्न वा आवाद गर्नमा मालपोत ऐन, २०३४ को दफा २४(१) ले प्रतिबन्ध लगाएको छ । दफा ७ अनुसार दर्ता गर्ने वा नगर्ने निर्णय गर्दा पनि मालपोत कार्यालयले उक्त दफा २४(१) को प्रावधानलाई वेवास्ता गर्न सक्दैन ।

यस्तो अवस्थामा सार्वजनिक जग्गा दर्ता गर्न नमिल्ने भनी मालपोत कार्यालयले उल्लेख गरेको निर्णयाधारलाई स्वामित्व विवादमा बोलेको वा हक बेहकमा निर्णय गरेको भन्न वा अर्थ गर्न मिल्दैन । त्यसकारण मालपोत कार्यालयले हक बेहक तर्फ बोलेकोले अधिकार क्षेत्र नाँधी निर्णय गरेको भन्ने विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ताको बहस जिकिरसँग सहमत हुन सकिएन । निर्णयाधार र निर्णय भिन्न भिन्न कुरा हुन् । यहाँ प्रस्तुत गरिएको विवादको निरोपण निर्णय हो भने त्यसको कानूनी वा तथ्यगत आधारहरु निर्णयाधार हुन् । दुई पक्ष बीच हक बेहकको प्रश्न उठेको विवादको निरोपण गर्ने क्षेत्राधिकार मालपोत कार्यालयलाई छैन । तर

आफूले गर्नुपर्ने निर्णयका लागि उपयुक्त तथ्यगत र कानूनी आधारहरुको खोजी मालपोत कार्यालयले गर्नु पर्दछ । त्यसकारण निर्णयाधारको रूपमा उल्लेख गरिएको प्रत्येक कुराको निर्णय गरेको भन्न मिल्दैन । छुट जग्गा दर्ता गर्ने वा नगर्ने भनी निर्णय गर्ने अधिकार ऐनले मालपोत कार्यालयलाई प्रदान गरेको छ । प्रस्तुत सन्दर्भमा पनि मालपोत कार्यालयले स्वामित्व सम्बन्धी विवादमा निर्णय गरेको नभई अन्य कार्यालयले तयार गरेको नापी नक्साको प्रमाणलाई ग्रहणगरी निर्णयाधारको रूपमा विवादित जग्गा सार्वजनिक हो भन्ने सम्म उल्लेख गरेकोलाई निजी हो वा सार्वजनिक हो सो सम्बन्धमा निर्णय गरेको हो भनेर व्याख्या गर्नु उचित हुँदैन । त्यसकारण छुट जग्गा दर्ता सम्बन्धमा निर्णय गर्दा आवश्यक परे मालपोत ऐन, २०३४ को दफा २४(१) लाई निर्णयाधारको रूपमा ग्रहण गर्न वा आफूले गरेको निर्णयमा मालपोत कार्यालयले उक्त निर्णयाधार उल्लेख गर्न सक्ने नै देखियो ।

कुनै व्यक्तिको निजी जग्गाको रूपमा कि.नं. २०५ अद्यापी दर्ता छैन । कि. नं. २०५ को स्वामित्व कुनै व्यक्ति वा निकायमा निहित रहेको छैन । त्यसमा पुनरावेदकहरुले आफ्नो साविक हकको प्रमाण भनी देखाए तापनि त्यो यही कि. नं. २०५ को हो भन्ने देखिँदैन । भोग सम्बन्धमा विचार गर्दा यो यस बेला देखी जोत भोग वा आवाद गरेको हो भनी पुनरावेदकहरुले भन्न सकेको पाईँदैन र तत्काल निजहरुको भोगमा उक्त जग्गा छँदै छैन । तत्काल उक्त जग्गामा

सार्वजनिक हाट बजार लाग्ने गरेको देखिन्छ । जसको व्यवस्थापन सम्म सम्बन्धित गा. वि. स. ले गरी रहेको छ । कुनै सरकारी निकायको स्वामित्वमा वा अधीनस्थ पनि उक्त कि. नं. २०५ को हाट बजार छैन । सरकार वा कुनै सरकारी निकायको नाममा दर्ता पनि छैन । त्यसकारण उक्त कि. नं. २०५ को हाट बजारको जग्गा सार्वजनिक प्रकृतिको जग्गा देखिन आउँछ । त्यस्तो सार्वजनिक प्रकृतिको जग्गा मालपोत ऐन, २०३४ को दफा २४(१) ले व्यक्ति विशेषको नाममा दर्ता हुन नसक्ने हुनाले सोही आधारमा दर्ता गर्न इन्कार गर्ने गरी मालपोत कार्यालयले निर्णयाधार ग्रहण गरेकोलाई क्षेत्राधिकारको त्रुटि गरेको भन्न मिल्ने देखिएन । मिसिल कागजातबाट देखिएको कुनै तथ्यगत उद्घाटनलाई निर्णय गर्नुपर्ने वा निर्णय गरेको विषयवस्तुको रूपमा हेर्न र अर्थ गर्न मिल्दैन । निर्णयार्थ विवाद नभए तापनि कुनै तथ्य देखिएमा त्यसको उल्लेख फैसलामा गर्न नमिल्ने हुँदैन । तथ्यको उद्घाटन वा उल्लेख गर्दैमा त्यसबाट क्षेत्राधिकार नाँघेको वा दावीको परिधि भन्दा बाहिर गएको भन्नु पनि ठीक हुँदैन । तसर्थ मिसिलबाट देखिएको तथ्यको आधारमा विवादित जग्गा सार्वजनिक प्रकृतिको हो भनी फैसलामा उल्लेख गर्न मिल्ने नै देखिन्छ । जबकि प्रस्तुत मुद्दामा त्यत्तिकै आधारमा मात्र निर्णय भएको पाईँदैन । माथिका प्रकरणहरूमा विवादित जग्गा यी वादीहरूको हक दर्ता भित्रको होईन र निजहरूले भोग पनि नगरेको कुरा उल्लेख

गरी सकिएको छ । उक्त कि.नं. २०५ को प्रकृति हेर्दा पनि त्यो व्यक्तिगत जग्गाको रूपमा दर्ता गर्न मिल्ने देखिँदैन ।

विवादित कि.नं. २०५ को जग्गा यी पुनरावेदकहरूको हक र हकको श्रोत भित्रको जग्गा होईन भनी माथिका प्रकरणहरूमा बोली सकिएको छ । त्यसैले मालपोत कार्यालयले लिएको निर्णयाधार ठीक छ भन्ने पनि माथि उल्लेख गरिसकिएको छ । उक्त कि.नं.२०५ को जग्गामा पहिला देखिनै हाट लाग्ने गरी आएको र सो को उपयोग पनि सार्वजनिक रूपमा भै आएको छ । कुनै व्यक्ति संस्था वा निकायको निजी नभै त्यस्तो सार्वजनिक प्रकृतिको जग्गा व्यक्ति विशेषका नाउँमा दर्ता वा आवाद गर्न गराउन नहुने कानूनी व्यवस्था छ ।

तसर्थ यी पुनरावेदकहरूको नाममा उक्त कि.नं. २०५ को जग्गा दर्ता नहुने ठहराएको मालपोत कार्यालय रुपन्देहीको २०५७११९ को निर्णयमा कुनै तथ्य वा कानून सम्बन्धी त्रुटी विद्यमान नरहेकोले सो निर्णयलाई सदर गर्ने गरेको पुनरावेदन अदालतको फैसला मनासिब देखिन आएकोले सदर हुने ।

१०. संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री कल्याण श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री राजेन्द्रप्रसाद
कोइराला
सम्बत् २०६२ सालको रिट नं. -३७९५
आदेश मिति: २०६५।२।३०।५

विषय: उत्प्रेषणयुक्त प्रतिषेध समेतको आदेश जारी गरिपाउँ ।

रिट निवेदक: चतुरमाया महर्जन

विरुद्ध

प्रत्यर्थी: हरिबहादुर महर्जन समेत

निवेदक उपर विपक्षी हरिबहादुर समेतले दिएको काठमाडौं जिल्ला चोभार भूतखेल गा.वि.स. वडा नं. ९ नं. कि.नं. ४२, ४३ र ६४ को जग्गा ३ खण्डको २ खण्ड दर्ता बदर गरी हक कायम गरी नामसारी दर्ता बदर गरी हक कायम गरी पाउँ भन्ने मुद्दामा वादी दावी बमोजिम ३ खण्डको २ खण्ड दर्ता बदर भै हक कायम नामसारी दर्ता समेत हुने ठहराई मिति २०५४।३।१७ मा काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट फैसला भएको र उक्त फैसला पुनरावेदन अदालत, पाटनले २०५६।६।६ मा सदर गरे उपर सर्वोच्च अदालतबाट समेत २०६०।९।१४ मा पुनरावेदन अदालत, पाटनको फैसला सदर हुने ठहरी अन्तिम भै बसेको देखियो । उक्त फैसला बमोजिम विपक्षी हरि बहादुर महर्जन समेत फैसला कार्यान्वयनको लागी मालपोत कार्यालय, कलंकीमा गएकोमा उक्त कार्यालयले अदालतबाट तर्फ खुलाई ल्याउन सुनाई दिने भनी मिति २०६१।२।२० मा निर्णय गरे उपर प्रस्तुत रिटका विपक्षी हरि बहादुर महर्जनको काठमाडौं जिल्ला तहसिल शाखामा तर्फ छुट्याउन निवेदन दिंदा यि रिट निवेदकले मालपोत कार्यालयको टिप्पणी र आदेशबाट तर्फ सम्म अदालतबाट खुलाई

ल्याउने सम्म देखिएकोबाट उक्त विपक्षीको निवेदन अनुसार नहोस् भनि तहसिल शाखामा निवेदन दिएको देखियो । उक्त निवेदन सम्बन्धमा तर्फ नखुलेकोले कानून बमोजिम नरम करम मिलाई हक मात्र छुट्याई दिने हुंदा निवेदकको माग बमोजिम गर्न नमिल्ने भनी काठमाडौं जिल्ला तहसिल शाखाबाट २०६१।४।२९ मा भएको आदेश २०६२।३।२ मा पुनरावेदन अदालत पाटनबाट सदर भएको देखिन्छ । उक्त कुरालाई निवेदकको निवेदन लेख र विपक्षीहरुको लिखित जवाफमा समेत उल्लेख भएको देखिन्छ । यसरी एकपटक सक्षम अधिकार प्राप्त कानूनी निकायले गरेको अन्तिम फैसला उपर सो बमोजिम चलन चलाउने कारवाही भै सो प्रकृया समेत उपर निवेदकले उजुर गरी टुंगो लागि सकेको देखिंदा यसबाट निवेदकको संविधान र कानून प्रदत्त हकमा आघात पूगेको भन्न मिल्ने देखिएन । कता तर्फको जग्गा चलनमा दिने भन्ने सम्बन्धको विवादमा पनि मुचुल्का हुंदा निवेदकले तारेख गुजारी मुचुल्का समेतमा अनुपस्थित रहेको बसेको मिसिल कागजात देखिन्छ । साथै अदालतबाट अन्तिम निर्णय भै मुद्दा कार्यान्वयनको क्रममा नरमकरम मिलाई तर्फ छुट्याउन तहसिलदारलाई कानूनले बाधा पुऱ्याएको समेत पाइदैन । यसप्रकार तर्फ छुट्याउने काठमाडौं जिल्ला अदालतको तहसिलदारको आदेशबाट निवेदकको कुनै हकमा आघात परेको नदेखिएकोले माथी उल्लेखित आधार कारणबाट त्यस्तो मांग अनुसार आदेश जारी गर्न मिल्ने नमिल्ने ।